

УДК 811
ББК 81.2-3

**МУРОДИФ ШУДАНИ
ФЕЪЛҲО ДАР ОСОРИ
БАҲМАНЁР**

Юсунова Малоҳат Дадочонова, унвонҷӯи
кафедраи забон ва адабиёти тоҷики МДТ “ДДХ ба
номи акад.Б.Гафуров” (Тоҷикистон, Хуҷанд)

**СИНОНИМИЗАЦИЯ ГЛАГОЛОВ
В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
БАХМАНЁРА**

Юсунова Малоҳат Дадоджоновна,
соискатель кафедры таджикского
языка ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова»
(Таджикистан, Худжанд)

**SYNONYMIZATION
OF VERBS IN BAHMANYOR'S
LITERARY PRODUCTIONS**

Yusupova Malohat Dadojohnovna, claimant for
candidate degree of the Tajik language department under
the SEI “KhSU named after acad. B. Gafurov” (Tajikistan,
Khujand), **E-MAIL:** sarvinoz_79@mail.ru

Калидвожаҳо: муродифшавӣ, муродифшавиш феълҳо, феълҳои сода, феълҳои сохта, феълҳои таркибӣ, осори Баҳманёр

Муродифшавиш феълҳо дар осори Баҳманёр мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Зикр шудааст, ки дар осори Баҳманёр муродифшавиш феълҳо аз рӯи таносуби сохторӣ нобаробар сурат гирифтааст, яъне агар як тарафи синонимӣ феъли сода бошад, тарафи дигари феълӣ – сохта ё таркибӣ аст. Муродифҳои феълӣ метавонанд дар як ҷумла ё ҷумлаҳои аз рӯи воқеъшавӣ дар контекст наздик ва дур сурат гиранд. Таъкид шудааст, ки вижагии дигари корбурди феълҳо дар осори Баҳманёр ифодаи як маъно бо чандин феъли аз ҷиҳати сохт гуногун мебошад. Қайд шудааст, ки дар асарҳои мавриди таҳқиқи феълҳо ба тарзҳои гуногун муродиф мешаванд: феълҳои сода бо сода, феълҳои сода бо феълҳои таркибӣ, феълҳои сохта бо феълҳои таркибӣ, феълҳои таркибӣ бо феълҳои таркибӣ. Муродиф шудани феълҳои сода бо сода нисбат ба феълҳои сохта ва таркибӣ камтар аст. Аз ҷама бештар муродифшавиш феълҳои сода бо таркибӣ дучор мешавад.

Ключевые слова: синонимия, синонимизация глаголов, простые глаголы, производные глаголы, составные глаголы, произведения Бахманёра

Анализируется синонимизация глаголов в творчестве известного современного таджикского писателя Бахманёра. Отмечается, что структурное соотношение синонимизации в произведениях Бахманёра отличается неравномерностью, то есть если один синоним из синонимического ряда является простым глаголом, то другой может быть производным или составным. Синонимизация глаголов может происходить в одном предложении, или в предложениях, следующих друг за другом, или в предложениях, отстоящих далеко друг от друга. Подчеркивается, что одной из особенностей использования глаголов в творчестве Бахманёра является выражение одного смысла несколькими разноструктурными глаголами. В произведениях писателя встречаются разные принципы синонимизации глаголов: простых глаголов с составными, производных глаголов с составными, составных глаголов с составными. Синонимизация простых глаголов с простыми глаголами встречается реже, чем с производными и составными формами. Больше всего в произведениях писателя наблюдается синонимизация простых глаголов с составными.

Key-words: *synonyms, synonymization of verbs, simple verbs, derivative verbs, compound verbs, Bahmanyor`s literary productions*

The article dwells on synonymization of verbs in the creation of the well-known modern Tajik writer Bahmanyar. It is underscored that structural correlation of synonymization of verbs in Bahmanyor`s creation is distinguished with irregularity, i.e., if one side of a synonym is a simple word another one may be a derivative or a compound verb. Synonymization of verbs may take place either in one sentence or in sentences following one another, or in those ones being far from each other. It is emphasized that one of the peculiarities concerning a use of verbs in Bahmanyor`s works is an expression of one sense by several verbs pertaining to different structures. Different principles of synonymization of verbs occur in the writer`s works: simple verbs with simple ones, simple verbs with compound ones, derivative verbs with compound ones, compound verbs with compound ones.

Synonymization of simple verbs with simple ones is occurred more rarely than with derivative and compound ones. The greater part in the writer`s works falls upon the synonymization of simple verbs with compound ones.

Таҳқиқу пажӯҳиши нисбатан густурдаи феъли забони тоҷикӣ асосан дар ибтидои қарни XX ҷараён гирифта бошад ҳам, таваҷҷуҳи нахустин ба ин баҳши морфология дар нимаи дувуми асри XIX оғоз ёфтааст. Шарқшиноси рус В.В.Григорев аз аввалин забоншиносон буд, ки ба ин ҳиссаи нутқ таваҷҷуҳ зоҳир кардааст (5, 159).

Дар нимаи аввали садаи XX дар доираи ин ҳиссаи нутқ таҳқиқот аз тарафи Саидризо Ализода, дар нимаи дууми садаи XX аз ҷониби забоншиносони русу тоҷик С.Арзуманов, А.З.Розенфелд, В.С.Растор-гуева, А.А.Каримова, Л.Бузургзода, Ш.Ниёзӣ, Б.Ниёзмӯхаммадов, Д.Тоҷиев, Н.Маъсумӣ, С.Ҳалимиён ва дигарон ба анҷом расидааст.

Забоншинос Н.Ҳикматуллоев дар бораи муродифот чунин таъкид дорад: “Таҳлили муродифҳои забони тоҷикӣ аз он далелат мебарояд, ки ба истиснои лаҳзаҳои ҷудогона (дар матн муваққатан хусусияти синонимӣ пайдо кардани калимаҳо) танҳо калимаҳои мансуби як ҳиссаи нутқ бо ҳам синоним шуда метавонанд. Ин аст, ки меъёри мазкурро ҳамеша, аз ҷумла ҳангоми мураттаб сохтани ҳалқаҳои синонимӣ (силсилаи муродифҳо – Ю.М.) низ ба ҳисоб гирифтани зарур аст” (20, 42). Аз ин рӯ, мо ҳам бо ҷонибдорӣ андешаи забоншиноси мазкур вожаҳои синонимии осори Баҳманёр, хусусан муайяну муқаррар кардани феълҳои онро аз рӯи меъёри таъкидан дар боло зикршуда назди худ мақсад гузоштем.

Аслан, меҳвари ҳар забонро феъл ташкил мебарояд ва аз ин рӯ, онро таҳкурсии бинои забон низ номидаанд. Дар забоншиносии тоҷик феълҳоро аз ҷиҳати сохт ба се гурӯҳ: сода, сохта ва таркибӣ ҷудо кардаанд (19, 24; 4, 227), дар забоншиносии форсии муосир ба шаш гурӯҳ: сода, пешвандӣ, мураккаб, пешвандии мураккаб, ибораҳои феълӣ, феълҳои лозими яқшаҳса (19, 23). Дар мавриди таърифу хусусиятҳои ҳар як сохти феъл дар фаслҳои алоҳидаи ин боб маълумот дода мешавад. Ин ҷо фақат барои нишон додани тарзҳои муродифшавии феълҳо дар осори мавриди таҳқиқ аз ҳар сохт намунаҳо зикр ва таҳлилу баррасӣ мегардад.

Муродифшавии феълҳо мавҷӯест, ки забоншинос М.Мӯхаммадиев ҳанӯз дар даҳсолаи ҳафтуми садаи XX ба “таҳқиқоти вижа талаб кардан”-и он ишора карда буд (6, 5).

Инчунин, доир ба ин масъала ишораҳо дар асари забоншинос С.Ҳалимиён “Феъл” (Куниш) ба назар мерасад. Муаллифи номбурда дар фасли “Категорияҳои тарзи феъл” зимнан ба муродифшавии феълҳои ёвари “қардан” ва “намудан” (19, 24), шаклҳои замони тарзи фоил ва мафъули сифаи хабарӣ (19, 91) ишора карда, ҷадвали муродифи тарзҳои фоил ва мафъули сифаи шартӣ-хоҳишмандиро овардааст (19, 92).

Аз таҳқиқоти З.А.Назарова бо номи “Муродифҳои луғавӣ ва грамматикӣ феъл дар “Гулистон”-и Саъдии Шерозӣ” (7,93) маълум мешавад, ки муродифшавии феълҳо дар забони насри классикӣ, аз ҷумла насри Саъдӣ “феълҳо айнан такрор нашаванд ҳам, барои ифодаи як маъно бо тобишҳои гуногун омада, ба асар таровати хос мебахшанд” (8, 8).

Қобили зикр аст, ки тарзи муродифшавии феълҳо аз рӯи таносуби сохторӣ дар осори Баҳманёр нобаробар сурат гирифтааст, яъне агар як тарафи синонимӣ феъли сода бошад, тарафи дигари синонимӣ феълҳои сохта, ё таркибианд. Дар намунаи зерин феъли содаи “мурд” бо феъли таркибии “ҷон дод” муродиф шуда омадааст: мурд – ҷон дод: *Шавҳари дуомаш ҳезумчинӣ рафту дар рези Фалахмон санге ба сараи заду мурд. Шавҳари сеюмаширо ёбусат гирифтӯ бо азоби алим ҷон дод* (1, 190).

Таҳқиқу ҷустуҷӯ дар ин масъала нишон дод, ки муродифҳои феълӣ аз ҷониби Баҳманёр бо ҳунарварии шоиста ва шеваҳои гуногун барои равшан ва муассир ифода шудани фикр ба кор гирифта шудааст. Дар насри Баҳманёр феълҳо дар доираи як ҷумлаи мураккаб, ҷумлаҳои пайиҳам ё ҷумлаҳои аз рӯи воқеъшавӣ дар контекст наздику дур айнан такрор нашуда, бо тобишҳои гуногун барои ифодаи як маъно истифода шуда, ба асар ҳусну ҷилои тоза бахшидаанд.

Агар дар намунаи боло муаллиф дар ду ҷумлаи пайиҳамомада ду феъли дорои як маъно – феъли содаи «мурд» ва феъли таркибии «ҷон дод»-ро кор фармуда бошад (1, 190), дар мисоли зерин корбурди феълҳои муродиф дар як ҷумла дида мешавад: хуррок нақашидан – нафас нагирифтани: *Баъд, як шаб ман аз хоб бедор шуда пай бурдам, ки вай мурдааст. Ҷунон мурда буд, ки гӯё ҷун ҳамеша хобида бошад, танҳо хуррок намекашид, нафас намегирифт» (1, 8). Зоҳиран ҷунин ба назар мерасад, ки ин ду феъли таркибӣ ба ҳаммуродиф нестанд. Аммо аз он ки ҳолати хурроккашӣ бевосита бо амали нафас гирифтани баробар сурат мегирад ва ин ҳолату амал якдигарро шарҳу тақвият медиҳанд, ҳамчун муродифи идеографӣ шинохтани онҳо дуруст мебошад.*

Дар мисоли зерин феълҳои таркибии «аз ханда таркидан» ва «ба ҷор тараф афтидан» бо ҳам муродиф шуда омадаанд: *Вақте Дорошо бо ангушт тугмаеро пахшид, хона аз ханда таркид: сақф ба ҳаво рафт, ҷор девор ба ҷор тараф афтид, ҳатто шахси нуртамкине ҷун Бухоризода аз ханда рӯдакан шуданд* (1, 89).

Ҷунончи, болотар зикр шуд, ин ҳодисаи синонимӣ дар ҷумлаҳои воқеъшавиашон дар матн дур низ ба зухур мерасад. Масалан, дар ҷумлаҳои зерин, ки дар матни асари “Сармадех” дар фосилаи даҳ саҳифа зиёдтар дур аз ҳам воқеъ шудаанд, се феъл муродиф ба қайд гирифта шуд: бохабар шудан – ҳабар ёфтани – ба тахмин дарёфтани: *Аз омаду рафти гӯли кӯҳистон ба хонаи бевазан нахуст ҳамсоияи ӯ Холдор бохабар шуд* (1, 44). *Мир аз ин амал хабар ёфта, ҷун ҷӯби тар сӯхта буд* (1, 62). *Чӣ будани онроба тахмин дарёфт ва худро ҷунон сохт, ки ба қавли Холдори Чилдурӯг гӯё «мусичаи бегуноҳ» бошад* (1, 72). Дар мисоли мазкур се феъли аз ҷиҳати сохт таркибӣ ба ҳам муродиф шуда омадаанд ва ин тарз тарзи дуҷуми муродифшавӣ ба шумор меравад.

Вижагии дигари корбурди феълҳо дар асарҳои нависанда он аст, ки як маъно бо чандин феъли аз нигоҳи сохт гуногун ифода ёфтааст. Ин вижагиро дар мисоли феъли содаи «шунидан», ки сарсилсилаи феълҳои таркибии “ба гӯш расидан”, «гӯш кардан», “саропо гӯш шудан”, “гӯш фаро доштан”, «гӯш ниҳодан», «гӯш додан» қарор гирифтааст, метавон ба исбот расонд: *Сармаддеҳиёни Гузари Боло низ эътироф карданд, ки овози «гӯли кӯҳ» монандеро шуниданд* (2, 69). *Аз ин рӯ ба гӯши онҳо ҷунин расид, ки занак кадом як гӯли кӯҳистонро носазо мегӯяд* (2, 69). *Фармони Мурод даст афшонду – «ба сафсатаҳои ин кампир гӯш карда мешинам чӣ!» – ба қафо тоб хурду аз ин кампири*

«пурхатар» ҳар чи зудтар дур шудан хост (2, 81). Мард пай бурд, ки пирзол ўро фаҳмид, саропо гӯш шуд (2, 176). Писарак лаҳзае боз истода, гӯш фаро дошт, ки Ширин боз чӣ мегӯяд, вале ўро боз саргарми тамошои қаср дида, баландтар ба гиря даромад (2, 185). Ман аз ҷои худ нимхез шуда гӯш медиҳам (2, 15).

Вижагии дигаре, ки дар асарҳои нависанда дар доираи муродифшавии феълҳо ба назар мерасад, муродифҳои феълҳои сохта мебошад. Дар намунаҳои зайл як феъли сохта бо ду феъли таркибии ҷузъи ёвараш феъли «шудан» муродиф шуда омадаанд: *Махлуқак, пеш аз он ки ба оина даромадаг айб занад, рӯймоли болои оинаро гирифта, ба рӯи зан партофт* (2, 23). Дар ин айём, ки қосид гӯшаи меҳмонхонаро иҷора гирифта буду *Мири Саҳӣ корхонаро, ба Сармадшаҳр мусофире ворид шуд* (2, 43). Як ҳафтаи дароз кораи ҳамин буд, ки субҳи хурӯсбонг ба корхона дохил мешуду шои шабчароғ хориҷ (2, 127).

Ҳамин тариқ, метавон гуфт, ки дар асарҳои мавриди таҳқиқ феълҳо бо тарзҳои гуногун: феълҳои сода бо сода, феълҳои сода ба феълҳои таркибӣ, феълҳои сохта бо феълҳои таркибӣ, феълҳои таркибӣ бо феълҳои таркибӣ ва ҷузъҳои онҳо зери қалами нависандаи соҳибистеъдод ба ҳодисаи муродифшавӣ дучор шудаанд.

Феълҳои содаро забоншинос С.Ҳалимиён феълҳои медонад, ки аз як калима сохта шуда, ҳамчунин дорои вазну оҳанги махсусанд (19, 23-24). Дар ҷилди якуми «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» феълҳои сода ном гирифтаанд, ки онҳо дар ҷумла аз ҷиҳати морфологӣ ба шакли холис – бе пешванду пасванди калимасоз воқеъ шудаанд (4, 227).

Таърифе, ки ба феъли сода аз тарафи забоншинони тоҷик ба қалам омадааст, бо таърифе, ки дар забоншиносии муосири форсӣ роиҷ аст, мувофиқат мекунад.

Масъалаи дигаре дар доираи таърифи феъли сода мавҷуд аст, ин нисбияти он мебошад, зеро баъзе феълҳои имрӯз сода дар гузашта шаклан сохта будаанд. Ин масъала дар ҷилди якуми «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» тарху баррасӣ шудааст. Дар он аз мавҷуд будани аффиксҳои *о-, ан-, паз-, пай-* дар таркиби феълҳои содаи «омадан», «овардан», «андохтан», «пазируфтани», «пайвастан» ва бо гузашти вақт бо сабаби гум шудани тобиши маъноӣ ба шакли рехта даромадани калимаҳои мазкур маълумот дода шудааст (4, 227). Дар ин бобат забоншиносии эронӣ П.Н.Хонларӣ ба ин масъала муфассалтар андеша ронда, менависад: «Ин феълҳо (сода-Ю.М.) ба эътибори сурате, ки дар форсии дарӣ, яъне забони форсии расмӣи Эрони баъд аз ислом ёфтаанд, сода мехонем, аммо ҳар гоҳ ба решаи ҳар як дар даврони забонҳои эронии бостон тавачҷух кунем, дармеёбем, ки бештари онҳо худ аз аҷзое мураккаб шудаанд. Ва бештари феълҳои содаи форсиро бар ин қиёс мураккаб аз аҷзое бояд шумурд, аммо ин аҷзо дар давраи форсии дарӣ чунон бо якдигар пайвастанд, ки онҳоро аз ҳам ҷудо наметавон сохт. Ба иборати дигар, пешвандҳои ин феълҳо дар ин давра дигар таъсири худро аз даст додаанд. Ин гуна пешвандҳоро, ки дигар ба кори таркиб ва эҷоди луғатҳои тоза намеоянд, пешвандҳои мурда мехонанд».

Ин ду назария ба ҳам монанд дар мавриди феълҳои сода имрӯз ҳукми илмӣ пайдо карда бошад ҳам, аз мушкилоти таснифи сохтори феълҳои тоҷикӣ дарак медиҳад. Мо кӯшиш ба ҳарч медиҳем, ки зимни баррасии вижагиҳои истифодаи феълҳои сода ва муродифшавии онҳо дар осори Баҳманёр ба ин масъала рӯшанӣ андозем.

Дар асарҳои Баҳманёр муродиф шудани феълҳои сода бо сода нисбат ба феълҳои сохта ва таркибӣ камтар бошад ҳам, аммо муаллиф аз ин муродифҳои навӣ феълҳои истифодаи ҳунармандона ва бамаврид мекунад. Сабаби асосии дар асарҳои Баҳманёр кам дучоршавии ҳодисаи муродифшавӣ феълҳои сода ба сода аслан ба теъдодан кам будани феълҳои сода дар забони тоҷикӣ мебошад. Муҳаққиқи соҳаи феъл С.Ҳалимиён дар ин бора чунин таъкид кардааст: «Феълҳои сода дар забони тоҷикӣ он қадар зиёд нестанд ва онҳо аз

як калима сохта шудаанд: бурдан, хӯрдан, гуфтан, овардан, шунидан, вазидан, сохтан, бурдан, тохтан, давидан, паридан» (19, 23). Агар феълҳои содаи аз тарафи муҳаққиқи мазкур овардашударо баршуморем, аз 110 феъл мегузарад. Албатта, ин рақам дар баробари ҳазорҳо исму сифат ва дигар ҳиссаҳои нутқ кам ба назар аст.

Масалан, дар ҷумлаҳои зерин Баҳманёр феълҳои содаи “гиристан” ва “нолидан”-ро ба хоштири гурез аз такрор ва таъмини гуногуншавии вожа ба маънии “гирия кардан” ба кор бурдааст: *Аз ин хомӯшӣ ҷавон тамоман рӯҳафтада гашит ва нахустин бор чун кӯдак гирифт...* (2, 118). *Модар пеши пои Осуда афтиду нолид, ки чора бисоз* (2, 101).

Муродиф шудани феълҳои «менигарам» ва «мебинам» ва ё «мезад», «мекӯфт» низ дар порчаи зерин аз ҳамин вижагиҳо бархурдор аст: *Мегӯянд, ки як шавҳари бадрашике дошт, ки бечора занакро ба ҳар баҳона мезад. Чунон мезад мегӯянд, ки аз тани шаҳу сангу гӯтҳои Шанобурзу Шеданзо фиғон мехест, аммо аз даҳони ин занак оҳе намебаромад. Боз мегӯянд, ки бағди ин занак аз ғаму аз дард ҷӯбе гирифта, ба ягон пастхамии аз чашими мардум дур рафта, ягон бутта ва ё сангеро омоч карда, он бутта ва ё сангеро шавҳари худ ангошта, хуб мекӯфт»*(2, 67).

Феълҳои «мешикананд», «медаранд» дар ҷумлаи зер барои ифодаи маъноҳои наздик ба кор рафтаанд ва аз муродифҳои феъли ба шумор мераванд: *Занҳо аз ноумедӣ ва дилтангӣ ба қаҳру ғазаб меоянд, ҳарчи ба чангашон мехӯрад, мешикананд, медаранд – кӯзаҳо, гулдонҳо...* (2, 440).

Дар асарҳои Баҳманёр ба ҳодисаи муродифшавии феълҳои сода бо сода кам дучор мешавем ва ин ҳеч гоҳ далели заъфи нависандагии вай ба шумор намеравад, зеро чунин тарзи корбурди феълҳои сода, ки шумораашон таносубан кам аст, кори то андозае мушқил аст.

Дар муродифҳои феълии асарҳои Баҳманёр ҳаммаъно шудани феълҳои сода бо феълҳои таркибӣ бештар ба назар мерасанд. Аксаран нависандагон барои пуробуранг кардани осори худ ба воситаҳои гуногун рӯй меоранд, ки яке аз ин воситаҳо истифодаи феълҳои гуногун дар ҷумла мебошад. Эҷоди чунин муродифҳо имкон медиҳад, ки нависанда домани тахайюли худро вусъат бахшида, муҳтаворо ба хонанда амиқтар расонад ва ҳадафи хешро бо баёни ороста ифода намояд.

Дар мисоли зерин муродиф шудани феъли содаи «нарафтан» бо феъли таркибии «қадам нагузоштан» баробари аз байн бурдани такрор, ба бадеият ва оҳанги калом таъсир гузоштааст: *Ба маъракае, ки Хурсанд ҳузур дошт, Шомурод намерафт, дар суре, ки Шомурод ҳузур дошт, Хурсанд қадам намегузошт* (2, 111).

Дар намунаи боло ҳодисаи муродифшавии феъли сода бо феъли таркибӣ дар доираи як ҷумла рух додааст, ки дар аксари намунаҳои аз осори нависанда дарёфтаи мо чунин ҳодисаи муродифшавӣ ба назар мерасад.

Паҳлӯи дигари чунин муродифшавии феълҳо дар он аст, ки ҷойи феълҳои сода ва таркибӣ аз ҷиҳати воқеъшавӣ дар микёси ҷумла тағйирёбанда аст. Агар дар намунаи боло феъли сода дар нимаи аввали ҷумлаи мураккаб омадаву феъли таркибӣ дар нимаи дуюми он воқеъ шуда бошад, дар намунаи зерин баръакс феъли таркибии “дар ҳарос аст” дар нимаи аввал ва феъли содаи “метарсад” дар нимаи дуюм ҷойгир шудааст: *Зеро модарам аз носихати ман дар ҳарос аст, зеро модарам аз шамол хӯрдани ман метарсад* (2, 5).

Бар асоси чунин падидаи мазкур, чунончи дар феълҳои сода низ дида шуд, дар доираи як ҷумла ва ё дар фосолаи муайяни контекстуалӣ муродифшавии феълҳоро ҳамчун яке аз вижагиҳои муродифшавӣ муқаррар кардан мумкин аст. Агар дар мисоли мазкур муродифшавӣ дар доираи як ҷумла ба вуқӯъ омада бошад, дар намунаи зайл дар ду ҷумлаи пайиҳам сурат гирифтааст: *Аммо ба дидори гӯл «мушарраф» намуҳанд. Шаби дуҷум,*

шаби саввум низ гӯро надиданд ва он қиссаро аз дурӯғҳои навбатии Чилдурӯғ шумориданд (2, 98). Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки ҳодисаи муродифшавии феълҳои сода бо таркибӣ, монанди ҳодисаи муродифшавии феълҳои сода бо сода дар фосилаи дури контекстуалӣ воқеъ нашуда, баръакс дар доираи як ҷумла, ё ҷумлаҳои пайхам рух додаанд. Дар намунаи зерин, ки феъли таркибии “фурӯзон кард” ва феъли содаи “афрӯзанд” бо ҳам муродиф шудаанд, фосила байни унсурҳои муродифшаванда як ҷумла аст: *Бори нахуст оташи кӯраро худ фурӯзон кард, бори дуввум писараки беғуноҳи ҳамсояро талабид, бори саввум дӯшизаи намозиеро бозхост, то кӯраро афрӯзанд, коргар наёмад* (2, 87). Дар ин намуна муродифшавӣ як вижагии дигар зоҳир кардааст, яъне бар заминаи як асоси феълӣ (афрӯхтан) ва феълии ёвари “кардан” сурат гирифтааст.

Умуман, муродифшавии феълҳои сода бо феълҳои таркибӣ дар осори Баҳманёр зухуроти нисбатан бисёр дучоршаванда мебошад. Барои намуна бидуни таҳлил чанде аз онҳо зикр мегардад:

Қад кашидан – сабзидан: *Дар даромадгоҳи деҳ кулбаи одие қарор гирифта ва назди он чанори одие қад кашид буд. Аммо дар ин кулбаи одии деҳи одӣ, ки назди он чанори одӣ месабзид ва роҳаки одӣ аз паҳлӯяш мегузаист, тамоман як зани гайриодие зиндагӣ мекард* (2, 67).

Таркидан – тикка-тикка шудан – ҳаюло гардидан; фурӯ рехтан – гуфтан: *Зани кӯзагарро забон мехорид, дандон месويد, вақту фурсати мувофиқ мепоид, то ҳарфе, ҷумлае аз ҳалқуми шавҳар берун ояд, зан тарқад, тика-тика шавад, ҳаюло гардад, баъд ҷамъ ояд, ба сари шавҳар фурӯ резад ва ҳар чӣ дар дил ҷамъ шуда, ба ӯ бигӯяд”* (2, 97).

Дар намунаи мазкур боз ду хусусияти муродифшавии феълҳо ба мушоҳида мерасад. Якум ин ки шумори феълҳои муродифшаванда аз ду зиёд шуда, ба се (“таркидан (сода) – тикка-тикка шудан – ҳаюло гардидан” (таркибӣ)) баробар гаштааст. Дуюм ин ки дар як ҷумлаи мураккаб ду силсила феълҳо ба ҳам муродиф шуда омадаанд. Дар силсилаи якум “таркидан – тикка-тикка шудан – ҳаюло гардидан” ва дар силсилаи дуюм “фурӯ рехтан – гуфтан” байни ҳам дар ду силсила муродиф шудаанд. Дар силсилаи якум мушоҳида мешавад, ки байни феълҳои муродифшаванда алоқамандӣ нисбатан барҷаставу равшан аст, зеро ба маънои асли “таркидан”-и чиз ё одам ҳолатест, ки ба “тикка-тикка шудан” ва ниҳоят ба “ҳаюло – модда бадал гардидан”-и чиз ё одам пайванди табиӣ ва мантиқии зич ва сареху возеҳ дорад ва маҳз ҳамин вижагии маъноан аслии калимаву таркибҳои номбаршуда ба маънои маҷозӣ табдил ёфта, таносуби худро ҳифз кардааст.

Дар силсилаи дуюм байни муродифшавандаҳо зоҳиран чунин пайванду иртибот то андоза дур ва норавшан ба назар мерасад, зеро берун аз ин намуна амал, аниқтараш ҳолати “фурӯ рехтан” ба амали “гуфтан” алоқамандии мустақкам надорад. Аммо аз он ки дар ҳолати “фурӯ рехтан” зан–персонажи асар на фақат чехраашро хашмолуд карду бо нигоҳу ҳаракати дасту по ба сари шавҳараш ҳуҷум мекунад, балки бо сухан, яъне бо амали “гуфтан” низ ҳамлаи худро тақвият медиҳад, ин ду феъл ба ҳам муродиф шуда омадаанд.

Яке аз хусусиятҳои дигари муродифшавии феълҳои сода дар он аст, ки онҳо на фақат бо феълҳои таркибии озод¹, балки бо феълҳои таркибие, ки фразеологизм низ ба шумор меоянд, хусусияти муродифӣ зоҳир намудаанд. Чунончи, дар намунаи зерин феъли содаи “нигаристан” бо таркиби фразеологӣ “чашм песондан” муродиф шуда омадаанд: *Ба ҳамдигар менигаристанд, мунтазир буданд, ки кадоме аз байнашон ҷуръат менамояд ва ба духтар рози дил мекушояд, валекин говҷигаре набуд мегӯям, ки гайр аз ба ҳамдигар чашм песондан дигар чизе дар амал намеоварданд, гумон буд биёваранд* (2, 61).

¹ Ин мафҳум бар пояи мафҳумҳои ибораҳои озод ва рехта шартан сохта шудааст.

Таркиби фразеологии “чашм песондан” дар китоби “Фарҳанги ибораҳои рехта”-и М. Фозилов “ба касе бад-бад нигоҳ кардан” тафсиру маънидод шудааст (18, 383).

Намунаи зиёди муродиф шудани феълҳои сода бо феълҳои таркибӣ муайян месозад, киин тарзи муродифсозии феълҳо аз ҷониби Баҳманёр бо истифодаи бештари хеш имтиёз дошта, дар баёни мухтаво зиёд ба кор рафтаанд.

Дар романи “Шоҳаншоҳ” феъли содаи “оғозидан”, кидар саҳифаҳои 42, 72, 97, 138, 158, 192, 211, 219, 245, 253, 254, 288 аз тарафи муаллиф ба кор рафтааст, бо феъли таркибии “сар кардан” ҳамагӣ як маротиба дар саҳифаи 85 ва бо муодили он “сар шудан” низ ҳамагӣ як маротиба дар саҳифаи 42 муродиф шуда омадааст. **Оғозидан – сар кардан:** *Обтин остондорӣи Меҳрободро аз ин оғозид, ки аз пардохти молиёти солона сар печид, бар шоҳаншоҳ осӣ ва ёғӣ гардид, авбошу айёру шӯрапушти зиёдеро аз ҳар мулк ба Меҳробод ба ёрӣ талабид* (3, 158). *Стендал дар чилсолагӣ, Голдин дар панҷоҳсолагӣ ба навиштан сар карданд...* (3, 85). **Оғозидан – сар шудан:** *Аммо ҳамин ки ҷаҳондорӣи худро созу сомон дод, қақнуси табъи ӯ оҳанги дигар оғозид* (3, 192).

– Бале, ман вақте новелла менависам, роҳат мекунам, аммо...

– Аммо романнывисӣ азоби қиёмат!

– Бале, чизе монанд ба ҳамин.

– Пас, сар шудааст.

– Чӣ?

– Қиёмат! (3, 41-42).

Муқоисаи намунаҳои боло собит месозад, ки дар ҳодисаи муродифшавии феълҳои сода бо феълҳои таркибӣ тарафи аввали муродифшавандаҳо аз тарафи дуюм аз лиҳози шумор фарқ мекунанд. Яъне агар феъли содаи “оғозидан” (ба маънои шурӯъ кардан, оғоз кардан) ҳамчун тарафи аввали муродифшаванда дар матни “Шоҳаншоҳ” зиёда аз панҷ-шаш маротиба ба кор рафта бошад, феълҳои таркибии “сар кардан” ва “сар шудан”, ки ҷузъи дуюмашон – феълҳои ёвари мутародифанд, ҳамагӣ якмаротибагӣ ба кор бурда шудаанд.

Дар намунаи зерин феъли таркибии “ба хориш даромадан”, ки ҷузъи дуюмаш аслан феъли сохта асту аз пешванди дар- ва феъли “омадан” таркиб ёфтааст, бо феъли содаи “хоридан” муродиф шудааст: *Дар чил деҳ сари чил кал ба хориши даромад. Калҳо ҳай сар хориданд, ҳай сар хориданд...* (3, 281).

Бояд таъкид кард, ки ҳодисаи муродифшавии феълҳои сода бо феълҳои таркибӣ дар асарҳои Баҳманёр кам мушоҳида шаванд ҳам, бо ҳамин камият аз фузунии хунари нависандагии вай дарак медиҳанд.

Муқоисаи таърифҳои феълҳои сохта дар ду сарчашмаи илмӣ ба ин масъала то андозае равшанӣ меандозад. Агар ба таърифи дар ҷ.1-уми “Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик” омада назар афканем, феълҳои сохта на фақат бо пешвандҳо, балки бо пасвандҳо (суффиксҳои калимасозии феъл) низ сохта мешаванд (4, 227). Пешвандҳое, ки дар ташаккули феълҳои сохта ширкат мекунанд, бар-, дар-, фур-, боз-, во- мебошанд. Тибқи нишондоди таҳиягарони бахши феъли “Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик” пасвандҳои -ид, -он вандҳои созандаи феълҳои сохтаанд (4, 227-229). Аз рӯйи таърифи С.Ҳалимиён дар рисолаи “Феъл” (Куниш), ки асари вижаи феъл аст, “феълҳои сохта калимаҳое мебошанд, ки ки онҳо аз феълҳои сода бо илова намудани пешванд (префикс) сохта шудаанд: бар + омадан, дар + омадан, фур + омадан, во + хӯрдан, фур + омадан, боз + гаштан, дар + гирифтан, дар + мондан (19, 24). Инчунин, дар рисолаи “Феъл” (Куниш)-и С.Ҳалимиён ванди -он ҳамчун пасванд ва ҳамчун миёнванд -он- шинохта шуда, ширкати он на дар сохтани феълҳои сохта, балки дар табдилдиҳии феълҳои тарзи монда ба феълҳои

гузаранда (-он) ва аз феълҳои гузаранда ба феълҳои бавосита (-он-) таъкид шудааст (19, 86-87). Ин ҷо маълум мешавад, ки аз тарафи С.Ҳалимиён вазифаи феъли сохтасозии вандҳои мазкур бо ягон сабаб фурӯгузор шудаасту таҳиягарони бахши феъли “Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик” онро бамавқеъ зикр намудаанд.

Инак, ба ҳодисаи муродифшавии феълҳои сохта бо феълҳои таркибӣ дар осори мавриди таҳқиқ шурӯъ мекунем. Чунинчӣ дар муродифшавии дигар сохти феълҳо дида шуд, таносуби ҷойгиршавии тарафҳои муродифшаванда доим як хел нест. Дар намунаи зерин, ки як ҷумлаи мураккаб аст, аввал феъли сохта воқеъ шуда, баъдан феъли таркибӣ ба он муродиф шуда омадааст: **даромадан – андарун омадан**: *Сафироне, ки бори аввал ба боргоҳи ӯ медаромаданд, ҳарчанд қаблан ба онҳо расму русуми дохилро ёдрас мекарданд, лек чун андарун меомаданд ва манзараи болоро медиданд, чанд лаҳза аз ҳайрату аз накбат ба худ омада наметавонистанд – вай аз ҳоли музтариби онҳо завқ мебурд – бечораҳо ниҳоят ба худ омада, беихтиёр ба зону меафтоданд* (2, 24-25). Ин ҷо ҳар ду тарафи муродифшаванда ба маънои “ворид шудан” омада, далели худдории муаллиф аз такрори феълҳо мебошад. Гоҳе дар осори нависанда феъли сохта бо феъли таркибӣ дар дохили як ҷумла пайҳам воқеъ шудаанд: **даргирифтан – аланга задан**: *Лаҳзае чанд ҳайкалвор истода буд, ёрои ҷунбидан, чаши мекандан надошт, баъд ба худ омад, сурх шуд, даргирифт, аланга зад ...* (2, 141). Дар мисоли мазкур феълҳои муродифшуда таҳти таъсири қалами муаллиф маънои маҷозӣ ба худ гирифта, ҳолати баъди хичолату ҳаёи табиӣ якбора ба ҳашму ғзаб омадани персонаж Мохпораро хангоми дидани марди нимбараҳна ифода кардаанд.

Ҳодисаи муродифшавии феълҳои сохта бо феълҳои таркибӣ дар намунаҳои боло дар миқёси як ҷумла рух дода бошад, дар намунаи зерин дар миқёси ду ҷумлаи пайҳам воқеъ шудаанд: **баромадан – пайдо шудан**: *Ғолиб аз меҳмонон ҳамовез хост, яке рафту ӯро зер афканд, дигаре ба майдон баромаду забардастро шона бар замин бафт. Ҳамин тавр бозӣ дар авҷ буд, ки баногоҳ Бабраки Лӯлӣ дар майдон пайдо шуд”*(2, 56). Феълҳои муродифшудаи мазкур берун аз матн аз лиҳози маъно ба ҳамдигар алоқамандие, ки дар ҷумлаи боло доранд, надоранд. Ин ду феъл дар ҷумлаи мазкур ба маънои “воридшавӣ” ба кор рафтаанд.

Дар осори мавриди таҳқиқ ҳодисаи муродифшавии феълҳои сохта бо феълҳои таркибӣ ниҳоят кам ба назар мерасад, зеро теъдоди феълҳои сохта низ кам мебошанд.

Таърифи назарияи феълҳои таркибӣ, ки имрӯз дар забоншиносии тоҷик маъмул аст, хангоми татбиқбахши амалӣ, яъне интиҳоби онҳо аз контекст ва берун овардану таснифот кардани онҳо то ҷое аз ҷиҳати назариву амалӣ печидагиҳо дорад. Нахустин далел ин аст, ки байни таърифҳои ба ин сохти феъл додашуда шаклан ва мазмунан монандӣ – ягонагии мутлақ дида намешавад. Масалан, дар ҷилди 1-уми “Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик” таърифи феълҳои таркибӣ ба сурати зайл омадааст: “Феълҳое, ки аз ҳиссаҳои гуногуни нутқ ва феълҳои ёридиханда таркиб ёфта, ҳамчун воҳидҳои ҷудоғонаи лексикаи феълӣ маъниҳои алоҳида ва баъзе тобишҳои грамматикӣро услубиро ифода мекунанд, феълҳои таркибӣ номида мешаванд” (4, 231). Таърифи дуюм, ки ба С.Ҳалимиён тааллуқ дорад, чунин аст: “Феълҳои таркибӣ калимаҳое мебошанд, ки аз исму сифат ва ё шумора (аз ҳиссаҳои номии нутқ) ва феълҳои ёвар сохта шудаанд: ғалаба кардан, тамом кардан...”(19, 24). Дар таърифи аввал “аз ҳиссаҳои гуногуни нутқ ва феълҳои ёридиханда таркиб ёфтани”-ро аломати аввали феълҳои таркибӣ ҳисобида шавад, дар таърифи дуюм “аз исму сифат ва ё шумора (аз ҳиссаҳои номии нутқ) ва феълҳои ёвар” сохта шудани феълҳои таркибӣ таъкид гардидааст. Дар таърифи дуюм ҳудуд ё миқдори ҳиссаҳои нутқ (ҳиссаҳои номӣ дар назар аст), ки дар сохтани феълҳои таркибӣ ширкат мекунанд, муайян аст, аммо

дар таърифи аввал ин муайянии миқдорӣ (ҳиссаҳои гуногуни нутқ) аз байн рафтааст. Ба тарзи дигар гӯем, тибки таърифи дуҷум дар бавучудоии феълҳои таркибӣ фақат ҳиссаҳои номии нутқ ширкат варзанд, мувофиқи таърифи аввал тамоми ҳиссаҳои нутқ иштирок карда метавонанд. Бар замми ин фарқият, камбудии дигаре дар доираи ин таъриф ба назар мерасад, ки он ба чузъи дуҷуми таъриф, яъне иштироки фақат феълҳои ёвар дар сохтани феълҳои таркибӣ мебошад. Далели ин норасоӣ дар таърифи мазкур санади худи С.Ҳалимиён мебошад, ки пас аз таъриф дар поёни он овардааст. Номбурда таъкид мекунад, ки: “бо ёрии феълҳои мустақил феълҳои таркибии пешоянддор низ сохта шудааст: ба шумор рафтанд,.. (19, 24-25). Аз ин назари забоншинос бармеояд, ки феълҳои мустақил низ дар сохтани навъе аз феълҳои таркибӣ ширкат мекунад. Ҳарчанд тибки назария ва амалияи феълҳо, феълҳои мустақил хангоми иштирок дар сохтани феълҳои таркибӣ мустақилияти худро аз даст медиҳанд, аммо ин нукта дар таърифи феълҳои таркибии мазкур ворид нашудааст.

Ин ҷо ба баҳси таърифи феълҳои таркибӣ нукта гузошта, бевосита ба таҳлили истифодаи онҳо дар осори мавриди тадқиқ шурӯъ мекунем.

Муродифшавии феълҳои таркибӣ бо феълҳои таркибӣ ҳодисаи синонимии бисёрдучоршаванда дар осори мавриди таҳқиқ ба шумор меравад. Нависанда мекӯшад, то дар мавқеҳои муайян аз имконоти забон ба хубӣ истифода бурда, барои ғанӣ гаштани забони осори худ аз ҳар ҷиҳат талош варзад. Масалан, дар намунаи зерин се феъли таркибӣ ба ифодаи маъноӣ “аз таъсири шамол ба ҷунбиш даромадани дарахтони чинору сафедор” ба ҳамдигар хеле ҷолиб муродиф шудаанд: алвонҷ хӯрдан – пар-пар задан – парвоз кардан: *Дарахти бузурги чанор ҷун ниҳоли нозбӯ алвонҷ мекӯрад, сафедор монои буттаи гашиҷ пар-пар мезанад, ту гӯӣ ҳоло аз реша меканад ва парвоз мекӯнад...* (2, 440).

Агар дар намунаи боло маҷозан муродифшавии феълҳои таркибӣ бо феълҳои таркибӣ ба қайд гирифта шуда, он ҳамчун нишонаи хунари нависандагӣ ба назар ояд, дар ҷумлаҳои зерин муродифшавӣ ниҳоят содаю беобурангӣ бадеӣ сурат гирифтааст: **гом бардоштан – қадам задан:** *Моҳпора тарсону ларзон гом бардошт, нимароҳи шону кампири Осударо сипариду дудила бозмонд, сар гардонд, нобовар ба кампир нигарист ва нигоҳи шераксозу шиораи «биррав!»-и ўро диду боз қадам зад* (2, 95).

Байт хондан – замзама кардан: *Осуда минбаъд танҳо хонаро хилват ёфта, ба акси худ нигариста, байт меконд ва ҳеҷ фаҳмида наметавонист, ки чаро ҷунин байтҳои ба қавли шавҳараи «таҳдор»-ро замзама мекӯнад...* (2, 16).

Дар мавриди дигар нависанда аз имконоти забони зиндаи халқ баҳраҳои зиёд мебардорад ва бо ин бардошт таркибҳои феълии муродиф меофарад: мағрур гаштан¹ – заминро миннатдор карда қадам мондан: *Фариштамоҳ низ гӯё сеҳри ҳусни худро фаҳмида буд, ки мағрур мегашт, касеро писанд намекард, заминро миннатдор карда қадам меконд* (2, 58). Ин ду феъли таркибӣ ба маъноӣ “бо кибру ғурур ва беэҳтиётӣ беэҳтиром нисбат ба афтрофиён роҳ рафтанд” ба кор рафтаанд.

Гоҳе дар осораш Баҳмаёнр баҳри офаридани муродиф аз феълҳои таркибӣ хунармандона истифода мебарад. Ҷумлаи зерин далели ин гуфта аст: гул кардан – намоён гаштани чини ноаён: “*Табассуме дар лабонаи гул кард. Чини ноаён гӯшаи лабаи ёзиду намоён гашт*” (2, 18). Зоҳиран ҷунин ба назар мерасад, ки дар ду ҷумлаи пайиҳам – намунаи мазкур «гул кардан» ва «намоёни гаштани чини ноаён» муродиф нестанд. Вақте

¹ «Гаштан» ин ҷобаманӣ «роҳрафтанд» ба кор рафтааст.

мо ба идомаи ин чумлаҳо менигарем, маълум мешавад, ки ин ду феъли таркибӣ воқеан муродифанд: *Паҳлуи он боз як чини дигар пайдо шуд, чини савеум чун неши занбӯр ларзону ҳайрон як сиёҳӣ карду нобавақт омаданаширо пай бурд, ки гайб зад. Табассум аз лабони Осуда гурехт, аммо ду чин боқӣ монд, гӯё онҳо қаблан низ буданду ӯ намедид, ҳарчанд рӯзе ду-се бор ӯ зиёдтар аз ин ба оина менигарист. Ин чуна сар игузашти вақт буду вай аз табассуми зиёд кардан донист* (2,18). Таркиби феълии офаридаи Баҳманёр – «намоёншавии чини ноаёни лаб» аз он сабаб бо феъли таркибии шоиронаи маъмули «гул кардан» муродиф шудааст, ки бино бар таъкиди мачозии нависанда ин чин дар лаби персонаж – кампири Осуда аз табассуми бисёр кардан пайдо шудааст.

Ба таври силсилаваъӣ дар чаҳор чумлаи пайихами зерин ба кор рафтани феълҳои таркибӣ аз нависанда на фақат завқи баланд тақозо мекунад, балки таҷрибаи истифодабарии дурусти феълҳо низ мебошад. Инро мо дар порчаи зерин ба мушоҳида гирифта метавонем: **коргар наомадан – натиҷа надодан – асар нагузоштан – таъсир накардан**: *Ромин писари Шохин занбора буд. Занаиш – Фирӯза аввал хост ӯро бо гапи гарму муомилаи нарм аз роҳ гардонад, коргар наёмнад. Ба дӯғу нӯтисаву дағдаға гузашт, бефоида. Зораву лобаву вовайлову таваллоро роҳ андохт, натиҷа надод, хилватзаниҳои шавҳараш афзуд. Аз мулло Бухоризода кӯрхату раднома гирифт, асар нагузошт. Аз кампири Осуда қаланфури дилёб, зираи меҳрбанд, заъфарони гармсоз, испанди балоду ровард, таъсир накард... (2, 457).*

Маводи забонии таҳлилшуда аз он шаҳодат медиҳад, ки ҳодисаи муродифшавии феълҳои таркибӣ бо феълҳои таркибӣ ҳодисаест, ки таҳти андешаву ҳунар ва қалами нависандагии Баҳманёр қарор гирифта, чунин адибонаву бамаврид истифодашавии онҳо барои пуробуранг кардани забони баёни нависанда хидмат намудаанд.

Муродифшавии чузъи феълҳои таркибӣ дар асарҳои Баҳманёр камтар ба мушоҳида мерасад. Дар намунаҳои зерин муродифшавии чузъи феълии таркибҳои феълӣ дида мешавад: *нахоҳад донист – намедонад*: *Ҳамоне буд, ки ба фарзанди аршади Чингиз савганд хӯрда буд, ки манзили охирати хони хононро чондоре нахоҳад донист.*

Вақте ба назди Ҷӯҷӣ омад, замин бўса кард ва гуфт:

– Хони олам, ҳар чи фармуда будӣ, ҳамаро бекаму кост ба ҷо овардам, манзили охирати хони хононро ягон чондоре намедонад, ки кучост!” (2, 470).

Чамъ омадан – чамъ шудан: *Ҷониби майдони Хампасти равон шуд, ки он ҷо мардуми зиёде чамъ омада, чиҳати талафоти бобои Шодмон афсӯс меҳӯрданд” (1, 76). Тақрибан бист нафар «хешу табору ёру ҳамсоя» чамъ шуданд, хомишӯрбо хӯрданд (2, 89).*

Агар дар ин намунаҳо чузъи феълии феълҳои таркибӣ муродиф шуда омада бошад, дар мисоли зерин чузъҳои номӣ ба ҳам муродиф гаштаанд: *нобуд кардан – кир кардан*:

– Ҷангалро нобуд мекунад! – мегуфтанд онҳо.

– Кир мекунад якто намонда бурсҳоро! – нидо доданд онҳо” (2, 58).

Дар порчаи мазкур, чунончи мушоҳида мешавад, на фақат ҳодисаи муродифшавии чузъҳои таркибҳои феълӣ, балки ҳодисаи муродифшавии феъли сода бо феъли таркибӣ низ рух додааст, ки дар он “гуфтан” бо “нидо додан” муродиф шудааст.

Дар намунаи зерин ҳодисаи муродифшавии чузъи асосии феълҳои таркибии номӣ: “парвариш” ва “омӯзиш” ва муродифи арабии он “таълим” ба назар мерасад, ки хеле ҷолиб ва далолатгари ҳунари эҷодии нависанда аст: *Мусофирро падару модар бо сад орзуву умед Умедаш ном ниҳода буданд, дар соя парварда буданд, даҳ муаллимро ба таълимаш гӯмошта, ҳама илму ҳунари вақтро омӯзонда буданд (2, 33). Инчунин метавон гуфт, ки ба шарофати ҳунари нависандагии Баҳманёр дар намунаи мазкур чузъи феълии таркибҳои*

феълӣи мазбур “будан” ва “гумоштан” низ то ҷое ба ҳам муродиф шудаанд.

Чунончи аз маводи баррасигашта аён шуд, ҷузъан муродифшавии таркибҳои феълӣ дар осори Баҳманёр ҳодисаи нодир буда, мисолҳои пайдошуда аз маҳорату таҷрибаи камназири эҷодии ин нависанда ба хонанда паём мерасонад.

Пайнавишт:

1. Баҳманёр. Сармаддеҳ/ роман дар қисса ва ҳикояҳо /Баҳманёр.- Душанбе: Адиб, 2013.- 423с.
2. Баҳманёр. Сармаддеҳ. Роман дар қиссаваҳикояҳо/Баҳманёр. – Душанбе, 2001. - 467 с.
3. Баҳманёр. Шоҳаншоҳ. Роман /Баҳманёр.-Душанбе:Эҷод, 2007.-329 с.
4. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷ.1. – Душанбе: Дониш, 1985. – 356 с.
5. Григорьев, В.В. Обзорение диалектических отличий употребительного глагола у бухарских таджиков персидского языка /В.В. Григорьев. – Казань, 1861. – 159 с
6. Муҳаммадиев, М. Синонимҳо ва таҳлили силсилаҳои синонимӣ. Масъалаҳои забон ва адабиёт. Қ. 2. / М.Муҳаммадиев.– Душанбе, 1975. – 316 с.
7. Назарова, З. Муродифҳои унсурҳои шаклсози феълӣ дар «Гулистон»-и Саъдӣ //З.Назарова/ Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, №4(52). – Душанбе,–С. 35-38с.
8. Назарова, З. А. Муродифҳои лугавӣ ва грамматикаи феъл дар “Гулистон”-и Саъдӣи Шерозӣ: Рисолаи номзадӣ барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои филологӣ/ З. А. Назарова – Душанбе, 2009. – 156 с.
9. Расторгуева, В.С., Каримова, А.А. Система таҷикского глагола / В.С.Расторгуева, А.А.Каримова – М.: Наука, 1964. – 392 с.
10. Розенфельд, А.З. Глагол / А.З. Розенфельд. – Сталинабад, 1954. - 76 с.
11. Саймидинов, Д. Вожанонаи феълҳои паҳлавӣ/ Д.Саймидинов. – Душанбе: Дониш, 1992. – 72 с.
12. Саломов, М. Баъзе хусусиятҳои сарфию услубии феъл дар забони газал/М.Саломов. – Душанбе, №3 2015. – С. 93-100.
13. Сиёев, Б. Очерк доир ба таърихи феъли забони адабии тоҷик/Б.Сиёев. – Душанбе: Дониш, 1968. - 165 с.
14. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ.1. – Душанбе, 2008. – 950 с.
15. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ.2. – Душанбе, 2008. – 945 с.
16. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ.1. – М.: Сов. энцикл., 1969. - 951 с.
17. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ.2. – М.: Сов.энцикл., 1969. – 947 с.
18. Фозилов, М. Фарҳанги ибораҳои рехтаи забони ҳозираи тоҷик. Ҷ.1./М.Фозилов.– Душанбе: Нашр. дав. тоҷик, 1963-1964. – 952 с.,
19. Ҳалимиён, С. Феъл (Кунӣи).Дастури таълимӣ/ Саид Ҳалимиён.–Душанбе, 2013. – 126 с.
20. Ҳикматуллоев, Н. Хусусиятҳои маъноиву услубии муродифҳои лугавӣ (дар асоси маводи романи сегонаи Ҷалол Иқромӣ “Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро”)/Н.Ҳикматуллоев. – Ҳуҷанд: Ношир, 2013. – 148 с.

Reference Literature:

1. Bahmanyor. Sarmaddeh. The Novel in Tales and Stories/ Bahmanyor. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2013. - 423 pp.
2. Bahmanyor. Sarmaddeh. The Novel in Tales and Stories/ Bahmanyor. - Dushanbe, 2001. - 467 pp.
3. Bahmanyor. Shohanshoh. The Novel/ Bahmanyor.- Dushanbe: Invention, 2007. - 329 pp.
4. Grammar of Modern Tajik Literary Language. -V.1. - Dushanbe: Knowledge, 1985. - 356 pp.

5. Grigoriev, V.V. *Review of Dialectal Distinctions of Resorted Verbs in Bukhara Tajiks of Persian Speaking Language /V.V. Grigoriev. - Kazan, 1861. - 159 pp.*
6. Muhammadiev, M. *Synonyms and Analysis in Regard to Synonymic Series. Issues Concerned with Language and Literature. -P. 2/. Muhammadiev, M. - Dushanbe, 1975. - 316 pp.*
7. Nazarova, Z.A. *Synonyms of Verb-Forming Elements in "Guliston" by Saadi// Z.A Nazarova/ Bulletin of the Tajik National University, №4 (52). - Dushanbe, - pp. 35 - 38.*
8. Nazarova, Z.A. *Lexico-Grammatical Synonyms of the Verb in "Guliston" by Saadi Sherozi: candidate dissertation in philology/ Z.A. Nazarova - Dushanbe, 2009. - 156 pp.*
9. Rastorgueva, V.S., Karimova, A.A. *The System of Tajik Verb/ V.S. Rastorgueva, A.A.Karimova – M.: Science, 1964. - 392 pp.*
10. Rosenfeld, A.Z. *Verb/ A.Z. Rosenfeld.- Stalinabad, 1954. - 76 pp.*
11. Saymiddinov, D. *A Glossary of Pahlavi Verbs/ D. Saymiddinov - Dushanbe: Knowledge, 1992. - 72 pp.*
12. Salomov, M. *Certain Morphologico-Stylistic Peculiarities of the Verb in Ghazal Language/ M.Salomov. - Dushanbe, №3 2015. - pp. 93-100.*
13. Siyoev, B. *Essays on the History of Verb in the Tajik Literary Language/ Siyoev B. - Dushanbe: Knowledge, 1968. - 165 pp.*
14. *Interpretation Dictionary of the Tajik Language. -V.1. - Dushanbe, 2008. - 950 pp.*
15. *Interpretation Dictionary of the Tajik Language. - V.2. - Dushanbe, 2008. - 945 pp.*
16. *Dictionary of the Tajik Language. -V.1. - M.: Soviet Encyclopedia, 1969. - 951 pp.*
17. *Dictionary of the Tajik Language. -V.2. - M.:Soviet Encyclopedia, 1969. - 947 pp.*
18. Fozilov, M. *Dictionary of Idioms in Modern Tajik Language. -V.1./ M. Fozilov. - Dushanbe: State Publishing-House of Tajikistan, 1963-1964. - 952 pp.*
19. Halimiyon, S. *Verb (Kunish): manual / Said Halimiyon. – Dushanbe, 2013. - 126 pp.*
20. Hikmatulloev, N. *Semantico-Stylistic Peculiarities of Lexical Synonyms (based on the materials of Jalollkrom`s trilogy entitled as "The Twelve Gates of Bukhara")/ N.Hikmatulloev. - Khujand: Publisher, 2013. - 148 pp.*